

Borba protiv rasizma u sportu na primjeru Colina Kaepernicka

Romić, David

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Kinesiology Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Kineziološki fakultet Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:265:986671>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Kinesiology Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Kineziološki fakultet Osijek

Preddiplomski sveučilišni studij Kineziologija

David Romić

BORBA PROTIV RASIZMA U SPORTU NA PRIMJERU

COLINA KAEPERNICKA

Završni rad

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Kineziološki fakultet Osijek
Preddiplomski sveučilišni studij Kineziologija

David Romić

**BORBA PROTIV RASIZMA U SPORTU NA PRIMJERU
COLINA KAEPERNICKA**

Završni rad

JMBAG: 0267043513

e-mail: david.romich@gmail.com

Mentor: doc. dr. sc. Tvrtko Galić

Sumentor: izv. prof. dr. sc. Ivica Kelam

Osijek, 2022.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Kinesiology Osijek
University undergraduate study of Kinesiology

David Romić

**THE FIGHT AGAINST RACISM BY THE EXAMPLE OF
COLIN KAEPERNICK**

Undergraduate thesis

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I
ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Kineziološkog fakulteta Osijek, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju „Narodne novine“ broj 123/03., 198/03., 105/04., 174/04., 2/07.-Odluka USRH, 46/07., 63/11., 94/13., 139/13., 101/14.-Odluka USRH, 60/15.-Odluka USRH i 131/17.).
3. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: David Romić

JMBAG: 0267043513

Službeni e-mail: dromic@kifos.hr

Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij Kineziologija

Naslov rada: Borba protiv rasizma u sportu na primjeru Colina Kaepernicka

Mentor/mentorica završnog / diplomskog rada: doc. dr. sc. Tvrtko Galić

U Osijeku 2022. godine

Potpis

Osijek, 2022.

Borba protiv rasizma u sportu na primjeru Colina Kaepernicka

SAŽETAK

Sučelje između sporta i političkog prosvjeda nije nova pojava u svijetu, no u priču ulaze novi načini rješavanja društvenih problema i nove debate kojima se dolazi do pozitivnoga pomaka. Colin Kaepernick, rezervni bek San Francisco 49ersa, upotrijebio je snažan i kontroverzan oblik političkoga djelovanja kada je odlučio sjediti tijekom izvođenja nacionalne himne prije predsezonske utakmice 26. kolovoza 2016. Kaepernick je to učinio kako bi privukao veću pozornost na policijsko nasilje nad Afroamerikancima u Sjedinjenim Američkim Državama. Priča je privukla medije, potaknuvši ponovnu raspravu o spoju između atletike, amerikanizma, protesta i rase. Završni rad pobliže će pokazati o tome tko je Colin Kaepernick te kakav je bio njegov život prije protesta u djetinjstvu, školi i na fakultetu. Objasnit će se što predstavlja način njegova protestiranja i ukratko će se uputiti u veliki društveni problem, rasizam. Nadalje, objasnit će se što je Colina Kaepernicka navelo na protestiranje, kako je sam protest prošao, širio se i naposljetku kako se ugasio. Rad će pokušati uputiti na usku povezanost društva i sporta te na to da javna osoba u sportu, kao što je Colin Kaepernick, ima veliku moć i odgovornost utjecati pozitivno na društvo s pomoću sporta kao pomoćne platforme.

Ključne riječi: rasizam, protest, Colin Kaepernick

The fight against racism by the example of Colin Kaepernick

ABSTRACT

The interface between sport and political protest is not a new phenomenon in the world, however, new ways of solving social problems and new debates that lead to positive progress enter the story. Colin Kaepernick, the backup quarterback for the San Francisco 49ers, used a powerful and controversial form of political activism when he decided to sit during the performance of the national anthem before a preseason game on August 26, 2016. Kaepernick did this to draw more attention to police violence against African-Americans in the United States . The story attracted media attention, sparking renewed debate about the intersection of athletics, Americanism, protest, and race. The final paper will give you a closer picture of who Colin Kaepernick is, his life before the protests in childhood, school and college. You will find out what his method of protesting is and I will briefly introduce you to the great social problem, racism. You will be informed about what led him to protest, how the protest itself passed, spread and eventually died down. I hope that through this work you will understand the close connection between society and sports and that a public figure in sports such as Colin Kaepernick has great power and responsibility to positively influence society using sports as an auxiliary platform.

Keywords: racism, protest, Colin Kaepernick

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RASIZAM	3
2.1 MODERNI RASIZAM.....	4
3. AMERIČKA ZASTAVA	5
4. COLIN KAEPERNICK PRIJE PROTESTA.....	6
4.1. DJETINJSTVO	6
4.2. ŠKOLA.....	7
4.3. FAKULTET.....	7
4.4. NFL.....	8
5. PROTEST	9
6. COLIN KAEPERNICK & NIKE.....	15
7. UTJECAJ PROTESTA.....	17
8. ZAKLJUČAK	19
9. LITERATURA.....	21

1. UVOD

Tijekom stoljeća i desetljeća različita društva diljem svijeta oblikovana su ljudskim životom. Danas postoji otprilike 200 zemalja s jedinstvenim sustavima, a ipak se svijet i dalje razvija. Osobito u svjetlu razvoja kao što su globalizacija, nove tehnologije i klimatske promjene, sva se društva preko društvenih promjena pokušavaju prilagoditi tim novim izazovima i prilikama; s različitim razinama uspjeha. Društvene promjene nisu izazvane samo tehnološkim napretkom, nego često i ljudskim djelovanjem unutar stanovništva jer je svako društvo formirano složenom mrežom političkih, ekonomskih i društvenih struktura. Unutar njih moć je često neproporcionalno raspoređena među stanovništvom i obično postoji zategnut odnos između onih koji imaju moć i onih koji to ne čine. Ta podjela društvene moći obično dovodi do nezadovoljstva oko nepravde unutar nemoćnih skupina i na kraju će ti građani stvarati, razvijati i dijeliti umjesto toga ideje o tome kako bi njihovo društvo trebalo izgledati.

S vremena na vrijeme te ideje prerastu u akcije građanskog aktivizama i otpora. Nedavno su zapadna društva poput Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i nekoliko europskih zemalja doživjele val građanskih nemira, s ciljem osporavanja postojećih struktura moći. Time se dolazi do pitanja kako se te strukture uopće mogu promijeniti? Imaju li pojedinci ili skupine moć utjecati ili potaknuti promjenu, i što je potrebno da bi se izgledi okrenuli u njihovu korist?

Tijekom vremena populacija se uzdizala i padala kao rezultat društvenih promjena, no postoje različiti oblici promjena:

Prva promjena bilo u kojoj strukturi može se dogoditi kao prirodni proizvod vremena bez društvenog djelovanja. Prema Tivelu, ta takozvana sociokulturna evolucija jest "proces kojim se na strukturnu reorganizaciju utječe kroz vrijeme, na kraju stvarajući oblik ili strukturu koja je kvalitativno različita od prethodnog oblika" (2012., str. 89).

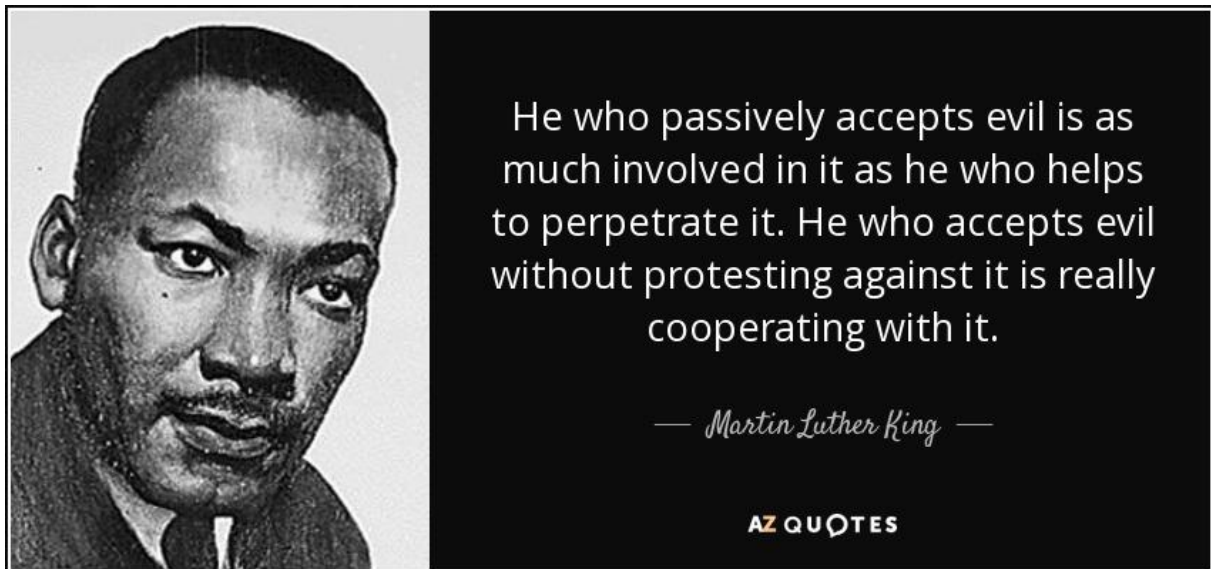
Drugo, postoje (socijalne) revolucije, koje Huntington definira kao "brze, temeljite i nasilne promjene u dominantnim vrijednostima društva, u njegovim političkim institucijama, društvenoj strukturi i vodstvu" (2006., str. 264). Tu vrstu promjene često pokreću manjine u nepovoljnom položaju; dobro poznat primjer za to jest Francuska revolucija, gdje je izbio građanski otpor protiv monarhije nasilnim prosvjedima što je na kraju dovelo do temeljnoga političkog preokreta i promjene sustava moći.

Na kraju, postoji treći oblik promjene koji se nalazi između prethodno spomenutih. Ondje je vrijeme također značajan čimbenik jer se promjena događa tijekom srednjeg roka, ali suprotno sociokulturnoj evoluciji, nadahnut je građanskim angažmanom. Razlikuje se od društvenih revolucija jer ima nenasilan karakter u srži i obično ima za cilj promjenu jedne određene strukture moći umjesto uspostavljanja potpuno novih pravila.

Colin Kaepernick, veliki borac i glavni karakter ovoga završnog rada, služio se baš tom metodom protesta, a u ostatku rada otkriva se kako mu je to pošlo za rukom.

Slika 1

Prikaz: Uzrečica Martina Luthera Kinga koja glasi: "Onaj koji prihvaća zlo, a da se protiv njega ne buni, doista s njim surađuje (Alex. A, 2022).

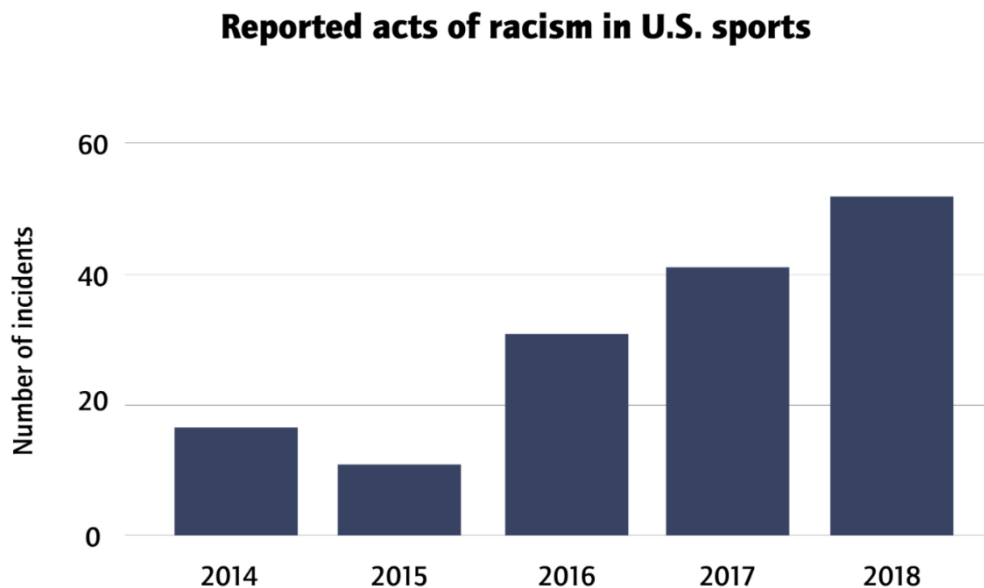
2. RASIZAM

Rasizam je organizirani društveni sustav u kojem dominantna rasna skupina, utemeljena na ideologiji inferiornosti, kategorizira i rangira ljude u društvene skupine zvane "rase" i koristi se svojom moći kako bi obezvrijedio, obesnažio i različito rasporedio vrijedne društvene resurse i mogućnosti skupine definirane kao inferiorne (Bonilla-Silva E. 1997.) Rasa je primarno društvena kategorija, temeljena na nacionalnosti, etničkom podrijetlu, fenotipskim ili drugim oznakama društvene razlike, koja obuhvaća različit pristup moći i resursa u društvu (Williams DR. 1997.) Kao strukturirani sustav, rasizam je u interakciji s drugim društvenim institucijama tako što ih oblikuje i preoblikuje kako bi ojačao, opravdao i ovjekovječio rasnu hijerarhiju (Reskin B. 2012.).

Sport može biti moćan alat za promicanje društvene kohezije i važne vrijednosti, kao što su poštena igra, obostrano poštovanje i tolerancija. No ponekad to je također područje u kojem rasizam i rasna diskriminacija može napredovati.

Slika 2

Prikaz: Broj rasističkih incidenata od 2014. do 2018. godine. (Kate. W 2021.).

2.1 MODERNI RASIZAM

Za razliku od "staromodnog" rasizma koji se izražava izravno i otvoreno, averzivni (moderni) rasizam predstavlja suptilan, često nenamjieran oblik pristranosti koja karakterizira mnoge bijele Amerikance koji posjeduju snažne egalitarne vrijednosti te vjeruju da su bez predrasuda. Moderni rasisti također posjeduju negativne rasne osjećaje i uvjerenja kojih su nesvjesni ili ih pokušavaju distancirati od svoje slike o sebi. Negativni osjećaji koje averzivni rasisti gaje prema crncima ne djeluju napadno ili mrzovoljno. Umjesto toga, njihove reakcije uključuju nelagodu, gađenje, a ponekad i strah. To jest, smatraju da su crnci 'averzivni', dok, u isto vrijeme, smatraju bilo kakvu sugestiju da bi oni mogli biti krivom (Jennifer L. Eberhardt & Susan T. Fiske, eds. 1998). Uzor mnogima, uključujući i autora ovoga završnog rada, Colin Kaepernick susreo se upravo s "modernim" rasizmom, a njegov utjecaj, jačina i karakter pobliže će se opisati u ostatku rada. U sljedećem poglavlju opisat će se zapadnjački sustav, odnosno objasniti što zapravo predstavlja njihova himna. Od velike je važnosti jer objašnjava zašto se Colin odlučio za takvu vrstu protesta za vrijeme himne.

3. AMERIČKA ZASTAVA

Naslov članka tvrdi „Colin Kaepernick u pravu je više nego što mislimo: državna himna slava je ropstva“. Kaepernick je izjavio “ Neću ustati i izraziti ponos zbog zastave zemlje koja ugnjetava crnce i obojene ljude. ... Tijela su na ulicama, a ljudi plaćeni za to nestanu i izmaknu ubojstvu.” (Jon Schwarz, 2016.). „Malo ljudi to zna jer uvijek pjevaju samo prvi stih, ali pročitajte kraj trećeg stiha i vidjet ćete zašto "The Star-Spangled Banner" nije samo glazbena grozota, ona je također i intelektualna i moralna“ govori (Jon Schwarz, 2016.). Treći stih glasi:

„Nikakvo utočište ne može spasiti najamnika i roba

Od straha bijega ili sjaja groba,

I natpis zvjezdastog sjaja vijori se

Nad zemljom slobodnih i domom hrabrih.“

“The Star-Spangled Banner,” Amerikanci se maglovito sjećaju, napisao je Francis Scott Key o bitci kod Fort McHenryja u Baltimoreu tijekom rata 1812. Rat je bio napadački i potrebno je istaknuti pokušaj Sjedinjenih Američkih Država da preotmu Kanadu od Britanskog Carstva. Britanska vojska bila je uspješna zbog regrutiranja američkih robova kojima je obećana sloboda, međutim boreći se hrabro za nju, robovi su prepušteni porazu, odnosno masovnim ubojstvima. Amerikanci su jasno glorificirali pobjedu, a ubojice američkih robova transformirali u borce za slobodu.

Slika 3

Prikaz: Francis Scott Key gleda američku zastavu kako se vijori nad tvrđavom McHenry u luci Baltimore dan nakon što je svjedočio britanskom bombardiranju tvrđave u ratu 1812. godine (Gary. W (2018.).

4. COLIN KAEPERNICK PRIJE PROTESTA

4.1. DJETINJSTVO

Colin Kaepernick rođen je 3. studenog 1987. u Milwaukeeju u Wisconsinu. Majka mu je bila bjelkinja, a otac Afrikanac čije ime nije poznato. Devetnaestogodišnja Heidi Russo odlučila je dati svoje dijete na posvajanje. Zajednički prijatelj upoznao ju je s Rickom i Teresom Kaepernick koji su ga kasnije posvojili (Vincent. C, 2019.)

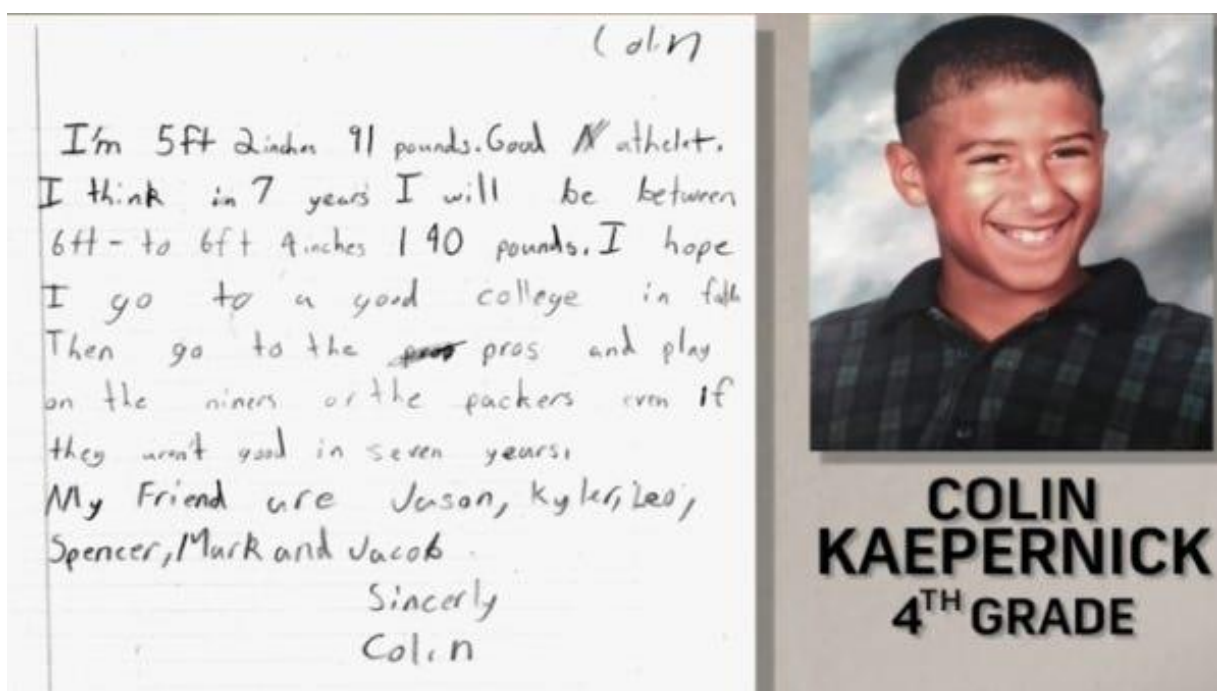
Obitelj Kaepernick srednje je socijalne klase bijele puti, a etnička pripadnost djeteta nije im predstavljala problem. Dio nove obitelji Colin postaje u prosincu 1987. godine kao najmlađi od troje djece dobivši starijega brata Kylea i sestru Devon (Vincent. C, 2019.).

Colin je odrastao u Turlocku u Kaliforniji. Grad s približno 75.000 stanovnika s manje od dva posto stanovništva identificirano Afroamerikancima. U tom slučaju činjenicu da je posvojen nije mogao sakriti i s obzirom na to dobio je mnoštvo znatiželjnih i čudnih komentara na taj račun. Bez obzira na ismijavanje o njegovoj boji kože, osjećao je da ga roditelji, brat i sestra vole i baš to davalo mu je snage (Vincent. C, 2019.).

Colin je od malih nogu bio svjestan društvenih i rasnih problema, a u isto vrijeme naučio je nenasilnim načinom suočiti se s njima, upravo kroz sport.

Slika 4

Prikaz: Colin Kaepernick u mladosti i njegovo pismo budućnosti (Chris. S, 2011.).

4.2. ŠKOLA

Colin Kaepernick slijedio je tradicionalan način otkrivanja svoga atletskog duha. U dobi od pet godina, nakon što se preselio u Turlock, roditelji su ga prijavili u bejzbol tim kao način za sklapanje novih prijateljstava. U srednjoj školi počeo je igrati američki nogomet i košarku. Bio je visok i atletski građen. Zbog svojih predispozicija i sportskog uma u srednjoj se školi isticao i jasno se vidjelo da je potencijal za najveća sportska postignuća.

Pridružio se novoformiranoj srednjoj školi "John H. Pitman High School" i zaigrao u nogometnom, bejzbol i košarkaškom timu. Bio je zapažen i u svim trima sportovima ostvarivao je sjajne rezultate. Usporedno s pothvatima na sportskim terenima bio je i dobar student. Jedan od profesora zapamtio ga je kao "problem solver", nakon greške uvijek je htio znati što je krivo učinio ne bi li ispravio grešku (Redban, 2014.).

Colin, usprkos problemima, postaje student na sveučilištu u Nevadi s punom stipendijom kao igrač američkoga nogometa.

4.3. FAKULTET

Iako je Kaepernick bio dominantan bek tijekom srednjoškolskih godina, treneri nogometnog programa Sveučilišta u Nevadi isprva su se njime planirali koristiti kao zamjenom, obrambenom pozicijom gdje su veličina i brzina bitni. To nije bila iznenađujuća odluka. Mjesto bacača u nogometu ima ogromnu odgovornost i kao posljedica brucoši ne zauzimaju često položaj u početnom sastavu. Obično dres bacača ide na iskusnijeg studenta. Ali u petoj utakmici sezone početni se bacač ozlijedio te je Colin pozvan da ga zamijeni. Iskoristio je priliku. Impresivno je odigrao i trener mu je odlučio dati početnu poziciju za sljedeću utakmicu, a na kraju i ostatak sezone (Vincent. C, 2019.).

Kao što je slučaj s mnogim studentima općenito koji odlaze na sveučilišta daleko od svog doma, život se drastično promijenio za Kaepernicka. U njegovu slučaju šok je bio pojačan zbog njegova podrijetla i činjenice da je crnac. Upoznao je prijatelje, posebno u nogometnom timu, koji su imali teže iskustvo od njegova. Bio je svjestan društvenih problema za koje je znao da postoje jer je imao svoja iskustva, ali sveučilište mu je otvorilo oči u tom aspektu i shvatio je koliko su ga roditelji zapravo štitili. Kaepernick je završio svoju sveučilišnu nogometnu karijeru nakon koje je logičan potez bio ulazak na draft Nacionalne nogometne lige 2011. na kraju školske godine (Vincent. C, 2019.).

4.4. NFL

U NFL draftu 2011. godine Colin postaje novi igrač San Francisco 49ersa. Prvu godinu u NFLu proveo je gotovo isključivo na klupi, kao rezerva Alexa Smitha, startera u to vrijeme za 49erse. Priliku je dobio u samo tri utakmice sezone, i to svakoga puta kada je utakmica već čvrsto u njihovim rukama.

Kaepernick je proveo godinu učeći strategije napada svoje momčadi, pomagao je Smithu tijekom treninga i tako odmjeravao što znači biti profesionalac. Odlučujući trenutak njegove karijere dogodio se tijekom domaće utakmice protiv Ramsa, iz Saint-Louisa, 10. tjedan sezone 2012., njegova druga u ligi. Alex Smith dobio je jak udarac od kojeg je dobio potres mozga pred kraj prvog poluvremena, a Kaepernick je dobio priliku odigrati cijelo drugo poluvrijeme. 49ersi su gubili za 10 poena kada je Kaepernick ušao. Utakmica je završila neriješeno i on je još jednom iskoristio priliku. Sljedećeg je tjedna debitirao u NFL-u kao starter dok je Smith još bio na oporavku i ostvarili su pobjedu protiv Chicago Bearsa.

Navijači i mediji sumnjali su u odluku trenera 49ersa da Kaepernick bude starter u ostatku sezone, ali dominacijom na terenu dokazao je svima suprotno i još se jednom uzdigao kritikama.

Karijera do 2015. godine išla mu je odlično, dva izborena NFL finala, od toga jedna pobjeda. Kaepernick se uistinu prilagodio ekipi i navijači su ga zavoљjeli, no sve se mijenja promjenom trenera 2015. godine. Odnos s novim trenerom Jon Tonsulom bio je težak, a tako je i sezona za 49ersa prošla, teško i loše. Početkom 2016. godine Colin Kaepernick vraća se odlaskom trenera Jona.

Slika 5

Colin Kaepernick u NFL-u (Jordan. D, 2022.).

5. PROTEST

Dana 14. kolovoza 2016., tijekom prve od triju predsezonskih utakmica San Francisco 49ersa, Colin Kaepernick odlučio je sjediti tijekom tradicionalne izvedbe nacionalne himne Sjedinjenih Američkih Država prije početka utakmice.

Slika 6

Prikaz: Colin Kaepernick sjedi, dok svi drugi stoje za vrijeme izvođenja nacionalne himne, (James. D, 2016.).

Dana 20. kolovoza 2016. napravio je istu stvar. Njegov je prosvjed prvi put ušao u javnost 26. kolovoza, nakon fotografije koju je objavila autorica San Francisco 49ersa, Jennifer Chan. Nakon utakmice 26. kolovoza, u ekskluzivnom intervjuu sa Steveom Wycheom, Kaepernickica su pitali zašto je sjedio tijekom himne, na što je Kaepernick odgovorio:

“Neću ustati i izraziti ponos zbog zastave zemlje koja tlači crnce i obojene ljude... Za mene, ovo je veće od nogometa i bilo bi sebično s moje strane gledati na drugu stranu” (Hauser, 2016).

Colinov čin došao je u vrlo nestabilno vrijeme u modernim rasnim odnosima. Tijekom ljeta 2016. do NFL sezone 2016.-2017., policija i crnačka populacija Sjedinjenih Američkih Država sukobili su se više puta u različitim metropolama.

Tri najistaknutija okršaja bila su u Baton Rougeu, u Louisiani, kada je Altona Sterlinga ubila policija ispred trgovine u Falcon Heightsu, u Minnesoti, kada je Philando Castile ubijen iz vatrenog oružja tijekom rutinskog zaustavljanja u prometu i u Dallasu, u Teksasu kada je snajperist ubio više policajaca tijekom skupa prosvjeda protiv pucanja na Altona Sterlinga i

policijske brutalnosti u Sjedinjenim Američkim Državama (Balko. R, Karimi. F, Poniewozik. J, 2016).

Ubrzo nakon što je Kaepernick odlučio sjediti tijekom nacionalne himne, uslijedile su brojne analize, reakcije i podrška. Kaepernickov dres 49ersa postao je najprodavaniji dres u NFL-u, dok su ga neki navijači odlučili paliti (Heitner, 2016; Boren, 2016).

Kao odgovor na svoje kritičare, poput Tomija Lahrena iz konzervativne informativne mreže The Blaze, Kaepernick nije prestao protestirati nego je promijenio način protestiranja. Odgovarajući onima koji su ga optužili da je njegov prosvjed bio usmjeren na vojsku i uvredu veteranima, Kaepernick prelazi sa sjedenja tijekom himne na klečanje. Kaepernickovo klečanje naširoko se izvještavalo i kako je u rujnu 2016. srednjoškolski sport počeo diljem zemlje, mnogim sportašima u nogometu i ostalim sportovima postao je uzor i oponašali su njegov protest.

“Klečanje” tijekom himne promijenilo je priču o prosvjedu. Ostali NFL igrači, nogometna zvijezda Megan Rapinoe i srednjoškolski sportaši, uključujući one u Beaumontu u Teksasu, pridružili su se, politički i fizički, uz Kaepernicka. Prosvjed se brzo razvio u ono što sociolozi društvenih pokreta i protesta nazivaju akcijskim okvirom, u kojem se ljudi identificiraju i pronalaze u uzroku, traže akcije koje ih čine angažiranim umjesto pasivnim subjektom i izražavaju žaljenje zbog nepravde (Johnson & Noaks, 2005). Mnoge, ne sve Afroamerikance, privukao je protestom, dok su drugi prosvjede doživjeli kao podjelu američkog društva (često je optužba izrečena kao da je Kaepernickov prosvjed bio prvi koji se dogodio zbog toga društvenog problema).

Slika 7

Prikaz: Colin Kaepernick kleči tijekom izvođenja nacionalne himne (Tom. K, 2016.).

Slučaj, iako je izvanredan, nije bio neviđen. Prosvjedi na sportskim događajima pojavljivali su se od početka 20. stoljeća, ako ne i ranije. S obzirom na to da se Kaepernickov protest koristio američkom himnom, odjeknuo je posebno sjećanjima na pozdrav "Black Power" na Olimpijskim igrama u Mexico Cityju 1968. Uoči Olimpijskih igara 1968., Olimpijski projekt za ljudska prava (OPHR) ciljao je rasizam u cijelosti i posebno rasne podjele u američkom sportu.

OPHR je skupina afroameričkih sportaša, potencijalnih olimpijaca, predvođeni sociologom Harryjem Edwardsom koji su radili na brojnim reformama, od uključivanja afroameričkih trenera u olimpijski tim Sjedinjenih Američkih Država, do ranog slučaja isključivanja Južne Afrike i Rodezije s Olimpijskih igara. Neki sportaši OPHR-a, poput košarkaša Lewa Alcindora (kasnije, Kareem Abdul Jabbar) bojkotirali su utakmice, ali su vodeći atletičari prisustvovali igrama (Tom.R i Adam. C, 2017.). Poznato je da su osvajači medalja na 200 metara Tommie Smith i John Carlos protestirali na podiju, s podignutom šakom pozdrava "Black Power" koji je viđen diljem svijeta, a sada jednom od najpoznatijih slika Olimpijskih igara. Smithov i Carlosov pozdrav "Black Power" bio je jednako velik i rizičan u to vrijeme kao i Kaepernickov prosvjed 2016. godine. Predsjednik MOO-a Avery Brundage izbacio je sportaše s igara, nakon čega su se vratili u Sjedinjene Američke Države gdje su se morali suočiti s medijskim kritikama. Kako je vrijeme prolazilo, stvarala se mnogo pozitivnija slika o Smithu i Carlosu, kao što će se, vjerujem, i o Kaepernicku (Tom.R i Adam. C, 2017.).

Slika 8

Prikaz: "Black Power" pozdrav (Erin. B, 2021.).

Kaepernickov prvi, nezapaženi prosvjed uz himnu 14. kolovoza nije imao snagu i veličinu kao ritual pobjednika na Olimpijskim igrama. Međutim, njegova sličnost s Black Power pozdravom iz 1968. leži u simbolici same himne, koja učvršćuje i promiče “nacionalno” kao zajedničku društvenu kategoriju i briše nenacionalne kategorije, kao što su razlike u rasi i etničkoj pripadnosti među nacionalnim subjektima.

Kaepernickov prosvjed, u inače slabom okruženju predsezonske nogometne utakmice, umiješao je rasu u skupinu nacionalizirajućih simbola, od himne do pitanja jesu li Sjedinjene Američke Države doista napravile, od mnogih, jedno, nacionalno i ravnopravno državljanstvo. Ispreplitanje rasnoga pitanja u ritual kao što je izvođenje himne čini sličnost između Kaepernickovih prosvjeda i Black Power pozdrava iz 1968. Protesti za vrijeme himne dobivaju snagu iz svoga prvotno mirnoga oblika, u kojem pojedinci demonstriraju tijela sposobna za opiranje protiv državne moći i namjere da ih definira kao poslušne podanike.

Slika 9

Prikaz: Protest Colina Kaepernicka zajedno sa suigračima (Michael. S, 2019.).

Kritičari su nastavili karakterizirati njegov prosvjed sebičnim, nepotrebnim i nedomoljubnim. Unatoč pokušajima da pojasni i prilagodi svoj protest, Kaepernick nije uspio uvjeriti mnoge u čistoću svojih motiva, nužnost svog prosvjeda ili svoj patriotizam. Također, tvrde da su oboje, i zastava i državna himna, svetinje ili drugim riječima da su simboli američkoga domoljublja te bi trebali biti zabranjeni politički argumenti o njima.

Pristaše Kaepernickova protesta tvrdili su da je isticanje problema bitan dio republikanskog načina razmišljanja i državljanstva. Klečanje tijekom intoniranja državne himne bilo je oličenje domoljublja, ostvarivanje prava iz Prvog amandmana i tako poštovanje ustava koji daje građanima poput Kaepernicka pravo na slobodu govora.

Nastavio je klečati tijekom himne sve do 1. siječnja 2017., kada je odigrao svoju posljednju utakmicu za 49ers. Odustao je od svoga ugovora 3. ožujka jer je bio restrukturiran i tada postaje slobodan igrač (agent) te može potpisati bilo s kojim timom. No nije stigla nikakva ponuda, a prema većini nogometnih stručnjaka, to nije imalo nikakve veze s načinom na koji je igrao, nego s njegovim protestom. Do dan danas nije igrao nogomet u NFL-u.

30. kolovoza 2018. Colin je dobio dobre vijesti. Stephen Burbank izjavio je da Kaepernickov odvjetnik ima dovoljno elemenata da njegov slučaj ode na sud (Vincent. C, 2019.). Colinova pritužba gradila se na tvrdnji da su vlasnici nogometnih momčadi glasali protiv toga da bude član organizacije ili grupe jer je vodio prosvjede protiv rasne nepravde i policijske brutalnosti klečeći tijekom sviranja nacionalne himne prije utakmica. Burbank je odlučio ostaviti timove za koje je mislio da nisu bili uključeni u tajni dogovor, umjesto toga dopustio je žalbama od strane sva 32 tima i NFL-a da nastave. U ovom sudskom procesu, ne bi bilo dovoljno tvrditi da je Kaepernick — koji je vodio 49erse do dva konferencijska prvenstva i Super Bowla 2013., igrao bolje dok je klečao u sezoni 2016-17 nego godinu prije i da je statistički dovoljno dobar za igru. Kaepernick također nije mogao dokazati da je bilo tko od vlasnika NFL timova kojemu je njegov prosvjed bio previše za nositi se snjim, podnio nekakav tajni dogovor; ako je ta odluka donesena pojedinačno (neovisno), čak i ako ju je donio svaki od vlasnika momčadi NFL-a, ona ne ispunjava taj standard. Umjesto toga, Kaepernick je morao dokazati da su barem dva tima, ili NFL i barem jedan tim, radili zajedno kako bi ga spriječili u daljnjem igranju (P.R. Lockhart, 2019.).

Kaepernickova pritužba zbog tajnog dogovora također je bila povezana s vlasnički orijentiranim NFL-om, koji svojim igračima daje malo ovlasti. Unatoč tome, postojala je jedna osoba koja bi mogla pomoći Kaepernicku dokazati da je tajni dogovor odigrao ulogu u onome što će vjerojatno biti prisilni završetak njegove nogometne karijere. Ta osoba je bio tadašnji predsjednik Donald Trump (P.R. Lockhart, 2019.).

Uključio se u prosvjed 2017. kada je izgovorio sljedeće “Vidiš ove ljudi koji kleče za vrijeme sviranja naše velike nacionalne himne. Zar ne biste voljeli vidjeti jednog od ovih vlasnika NFL-a, kada netko ne poštuje našu zastavu, da kaže :“ Van sa terena, odmah! Otpušten

je. Otpušten je!" Izjava koju je objavio sljedeći dan na svom službenom Twitteru: "Ako igrač želi privilegiju zarađivanja milijuna dolara u NFL-u ili drugim ligama, on ili ona ne bi smjeli ne poštivati našu veliku američku zastavu (ili zemlju), poštu Nacionalnu himnu, ako nećete, slijedi otkaz. Nađite nešto drugo za raditi!" (Vincent. C, 2019.). Donald Trump donio je više snage onima koji su prosvjedovali da prošire priču i dovedu druge kako bi podrška bila još veća. Iako kontroverzne i napadne, Trumpove izjave su bile nepromišljene i kratkotrajne, te su prosvjedu donijele dodatan zamah, koji rezultira trajanju protesta cijelu 2017. godinu (Vincent. C, 2019.). Vlasnici NFL-a baš zbog toga govore kako žele prekinuti Trumpove pritužbe na prosvjede, jer to može pomoći Kaepernickovom slučaju.

U svibnju 2018., NFL je najavio (i kasnije suspendirao) novi zakon koji bi zahtijevao da igrači stoje na terenu za vrijeme izvođenja himne ili čekaju izvan terena dok ne završi. Prema ESPN-u, želja za usvajanjem ovog pravila bila je toliko jaka da vlasnici NFL-a nisu čak ni čekali formalno glasovanje, umjesto toga oslonili su se na glasovanje rukama. Taj je potez frustrirao Udrugu Igrača, koja je u srpnju 2018. započela pregovore s NFL-om u nadi da će doći do prihvatljivijeg zakona. Ništa od toga nije dokazalo bilo kakav tajni dogovor. Gledajući cjelinu, odluke ukazuju na to da su vlasnici NFL-a imali snažnu želju vidjeti kraj prosvjeda igrača koji to koriste kao političko oružje, te da je udovoljavanje Trumpu sa novim zakonom bio katalizator te želje (P.R. Lockhart, 2019.). NFL i odvjetnici Colina Kaepernickica zajedno su objavili da je došlo do nagodbe između njih. Uvjeti nagodbe, koji bi mogli uključivati novčane isplate Kaepernicku, bili su povjerljivi (Dan. M, 2019.).

U međuvremenu je opravdao svoju izjavu da će nastaviti prosvjed sve dok nije vidio značajnu promjenu u politici. U protestu pratili su ga brojni igrači u velikom broju timova i različitim sportovima tijekom cijele sezone 2016. - 2017., pa čak i u 2018. sezoni. Usporedno s njegovim protestom na terenu, svoj je aktivizam razvio i izvan nogometa. Osnovao je dobrotvornu udruhu koju je nazvao "Kaepernick 7" preko koje donira sredstva drugim dobrotvornim organizacijama, a pokrenuo je kampanju "Know Your Rights Camp", koja nudi mladim Afroamerikancima diljem zemlje kamp gdje će podići svijest o visokom obrazovanju, samoosnaživanju i gdje će naučiti kako se nositi s policijom i njezinom brutalnošću.

6. COLIN KAEPERNICK I NIKE

Dana 3. rujna 2018., dvije godine nakon što je Kaepernick počeo protestirati, Nike je otkrio da će Kaepernick biti zaštitno lice njihove najnovije kampanje "Just Do It", koja trajno podupire Kaepernicka i ono u što on vjeruje. Dobili su pohvale, ali i kritike mnogih ljudi, bilo da se radi o nogometašima, sportašima iz različitih sportova, slavnim osobama ili voditeljima "talk showa": svatko tko je vidio oglas iznio je svoje mišljenje.

Colin je objavio na Twiteru sliku Nikea odnosno njegovo lice, s riječima "Vjeruj u nešto, čak i ako to znači žrtvovati sve. #JustDoIt". Ubrzo nakon toga, Nike je objavio reklamu koja ponavlja prijašnji oglas. Reklamu je izrekao Kaepernick, a radi se o izazovu da svi budu ne samo najbolji, nego najbolji svih vremena, što može biti na mnogo različitih načina. Video prikazuje sportaše iz različitih sportova koji su nadmašili izgleda i postigli svoje vrhunce. Kaepernick se pojavljuje u reklami tako da gleda u američku zastavu, okreće se od nje i okrenut prema kameri, njegov glas kaže: "Vjeruj u nešto, čak i ako to znači žrtvovanje svega."

Reklama završava s Kaepernickom, a govori sljedeće: "Nemoj pitati jesu li tvoji snovi ljudi, pitaj jesu li dovoljno ljudi."

Slika 10

Prikaz: Uzrečica Colina Kaepernicka: "Vjeruj u nešto, čak i ako to znači gubitak svega." Hoffmann, J, (2020).

1.4K 31K 68K

Kaepernick i Nike svojim partnerstvom pridobili su mnogo jačine. Kaepernick je s pomoću Nikea prenio svoju poruku milijunima ljudi diljem svijeta, uspješno šireći svijest o svojoj borbi za jednakost. Čak je i tadašnji predsjednik Barack Obama branio Colina i ono što je radio te ga pohvalio za njegovu borbu i prosvjede. Nike je također nagrađen njihovim partnerstvom. Reklama je osvojila Emmyja za 'Najbolju reklamu', a cijena im je porasla šest milijardi dolara (Hoffmann, J., Nyborg, K., Averhoff, C., & Olesen, S. (2020)).

Kada je Nike odlučio Kaepernicka postaviti licem svoje kampanje, nisu to učinili zbog povećanja prodaje ili pomoći njihovu brendu; odabrali su Kaepernicka jer je njegova vjera u jednakost ono u što Nike također vjeruje. Pokazali su svijetu da su više od samog sportaša i branda obuće – borci su za one koji to ne mogu biti.

7. UTJECAJ PROTESTA

Kada je Kaepernick prvi put protestirao u kolovozu 2016., njegovi su ciljevi bili sljedeći:

1. Odmah pridobiti pozornost na nepovezanost između vrijednosti koje zastava i/ili himna trebaju predstavljati i načina na koje policija tretira Afroamerikance.
2. Pridobiti NFL navijače koji su inače bili nezainteresirani ili odvojeni od razmišljanja o problemu policijske brutalnosti da razmišljaju baš o tome.
3. Obrazovati Afroamerikance i druge uključene zajednice o njihovim pravima.

Medijska pokrivenost i online debate vezane uz prosvjed Colina Kaepernicka upućuju na pomak u cjelokupnom fokusu izvještavanja o NFL-u i, šire gledano, o ulozi atletike i sporta u političkom djelovanju preko sporta. Angažman na društvenim mrežama bio je obećavajući, što je rezultiralo više priče o temama kao što je policijska brutalnost. Iako dugoročni učinak Kaepernickova prosvjeda tek treba shvatiti, analiza otkriva sljedeće izravne pomake zbog Kaepernickovih postupaka:

1. Značajan porast angažmana na društvenim mrežama vezanih uz policijsku brutalnost i borbu protiv rasizma te anticrnaštva.
2. Potaknuo je odgovarajuće rasprave povezane s pravom na prosvjed, domoljublje te ulogu sportaša i drugih osoba visokog profila u zagovaranju socijalne pravde.
3. Stvorio je simbolički pokret koji je generirao mnoštvo kreativnih sadržaja.
4. Potaknuo je druge sportaše i osobe visokog profila da se uključe i kažu svoje mišljenje o rasizmu i situaciji oko toga.

Kaepernickov kontinuirani nepotpisani status kao igrač u NFL-u samo je jedan pokazatelj cijene koju je platio za svoj prosvjed. Njegova nagrada GQ Man of the Year i nedavna suradnja s Nikeom također upućuje na Kaepernicka kao ključnu figuru u pokretu za socijalnu pravdu. Njegov utjecaj zapravo je mnogo širi od onoga što mislimo. Pružio je dodatnu važnost sportu i samim igračima da kroz njega utječu na okolinu i zalažu se za ono što je zapravo bitno. Vjerujem da je njegov protest ujedinio Afroamerikance i potaknuo ih na shvaćanje činjenice da su zajedno jači te da mogu dogurati do ravnopravnosti zajedno. Colin je postigao i to da se o njemu snimi serija na Netflixu koja je proširila protest na još veću razinu.

Utjecaj Colina Kaepernicka, odnosno građanskog otpora preko osporavanja normi na prvi je pogled govor i djelovanje protiv dominantnih struktura koje podiže pozornost i svijest drugih o tom pitanju. To često navodi ljude da shvate ozbiljnost društvenoga problema i u idealnom slučaju, reguliraju vlastito ponašanje u tom pogledu. Samorefleksija je poželjan ishod otpora – međutim, da bi napravili stvarnu razliku, ljudi moraju preispitati i na kraju promijeniti svoje ponašanje. Da bi se to postiglo, potrebno je dugotrajno pružanje otpora kako bi se trajno promijenio legitimitet i prihvaćanje određenih vrijednosti u društvu. Protest je dao snažan početni impuls u društvenoj i političkoj raspravi o tome kakvo bi društvo trebalo biti, uzrokujući visoku razinu osporavanja. Zbog toga su pokreti brzo prerasli u demonstracije i daljnje prosvjede. Međutim, i osporavanje i širenje dosegнули su vrhunac u određenim točkama u vremenu, a zatim brzo opali; stoga, s obzirom na to da su bili nedosljedni i samo mjestimično doživljavali vrhunac, protest nije imao kontinuiranu ustrajnost potrebnu za poticanje duboke društvene promjene.

8. ZAKLJUČAK

Protestirajući za vrijeme himne, stvarajući pritom kontroverzu i otvarajući nove rasprave o društvenim problemima, Colin Kaepernick pridružio se redovima Afroamerikanaca sportaša čija imena danas nose dvostruko značenje sportskih postignuća i borbe za rasnu jednakost. Primjer osobe sličnoga kalibra bio je Muhamed Ali, najveći boksač svih vremena, koji je svoju borbu vodio na sličan način kao Kaepernick, čija su djela vikala glasnije od riječi. Colin je svoju poruku većinom prenosio šuteći i na inteligentan način prepustio je društvenim mrežama i medijima da posao odrade za njega. Dokazao je da postoje hrabri ljudi spremni žrtvovati apsolutno sve za dobrobit društva preko sporta, i to je i učinio.

Svojim završnim radom iznimno sam ponosan jer sam uspio povezati dvije teške teme: društvo i sport, što je upravo bila glavna bit ovog rada. Colin nam je dokazao koliko god da je sport važna i bitna grana, utjecaj na društvo koje mi imamo preko njega još je bitniji.

„Vjeruj u nešto, čak i ako to znači gubitak svega“ riječi koje izgovara u reklami za Nike i koje je apsolutno opravdao svojim djelima. Na Colina osobno gledam kao uzor u svom životu jer sve što i budem činio, bit će za dobrobit ljudi oko sebe i na kraju za promicanje onoga što je uistinu ljudski ispravno. Sav novac, uspjeh, bilo to u sportu, bilo kakvome poslu ili bilo čemu drugome znači vrlo malo ako uz to ne uzdižemo društvo i zajednicu u kojoj smo. I stoga mi je ovaj rad pomogao potvrditi i sjetiti se morala koji su oduvijek u meni, samo ih treba izgraditi.

Colin Kaepernick odabrao je promjenu karijere, od profesionalnog nogometaša do profesionalnog aktivista. Protestirao je zbog rasne nepravde, međutim nije zatražio nijedan konkretan zahtjev promjene pa je njegov prosvjed služio za podizanje svijesti. Protest je izvodio tijekom nacionalne himne i pod zastavom, osiguravajući kontroverznost. Išao je protiv interesa NFL-a i ministarstva obrane koji su previše moćni suparnici da bi se suočio s njima sam i pritom izbjegao sankcije. Iz toga dolazim do zaključka da je Colin Kaepernick tako snažno vjerovao u svoj cilj, da je prihvatio sankcije i gubitak NFL karijere i pripremio se preusmjeriti ju na rješavanje problema društvene nejednakosti.

Svojim protestom Colin je dotaknuo milijune ljude, uključujući i mene, i vjerujem svakog koji čita ovaj rad. Teško je ostati suzdržan pokraj takve hrabrosti i karaktera koji je prikazao podržavajući ono u što vjeruje. Cilj ovog rada jest prikazati čitatelju važnost pojedinca u sportu. Sport je trenutno došao do razine da svaka osoba koja je dio modernoga društva i provodi više sati na internetu dnevno, zna za veliki sportski događaj i njegov rezultat, to je neminovno. Razinom na kojoj je i važnosti koju ima, dužnost nam je da preko sporta gradimo i iscjeljujemo

duboke društvene probleme koji su nas obilježili kao civilizaciju. Colin nam je svima pokazao kako je moguće doprijeti do šire mase ljudi, rješavajući društveni problem koji je protestom donekle prigušen. Društveni problem kao što je rasizam, koji je svoje korijenje pustio duboko u našu civilizaciju, potrebno je rješavati neprestanim djelovanjem, odnosno upornošću. Zanimljivo je kako se zapravo bezbrižno gledanje serije na Netflixu o Colinu Kaepernicku pretvorilo u završni rad koji ponosno pokazujem i čiju će poruku, nadam se, ljudi cijeniti. Time se zapravo vidi utjecaj Colina koji je pobudio u meni želju da njegovu poruku proširim i dublje istražim. Dobrobit društva i naše civilizacije na prvome je mjestu, stoga se trebamo odvojiti od praznoga gledanja samo na sebe i okrenuti se zajednici. Sport je još jedna platforma koja može i ne mora utjecati pozitivno na društvo i stoga je poruku ovoga završnog rada potrebno širiti. Svoj rad završit ću sljedećim citatom: „Vjeruj u nešto, čak i ako to znači gubitak svega“.

9. LITERATURA

- Balko, R. (2016). Alton Sterling's death appears to be another police shooting that was both legal and preventable. *The Washington Post*.
- Bonilla-Silva, E. (1997). Rethinking racism: Toward a structural interpretation. *American sociological review*, 465-480.
- Boren, C. (2016). Colin Kaepernick protest has 49ers fans burning their jerseys. *Retrieved on November, 21, 2016*.
- Chris. S (2011.), *Colin Kaepernick was an impossibly cute and clairvoyant child* Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://eu.usatoday.com/story/gameon/2012/12/17/nfl-kaepernick-letter-self/1775027/>
- Dan, M. (2019). *Colin Kaepernick reaches settlement in national anthem kneeling collusion case against*, preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.cnbc.com/2019/02/15/colin-kaepernick-reaches-settlement-in-collusion-case-against-nfl-lawyer-says.html>
- Eberhardt, J. L., & Fiske, S. T. (Eds.). (1998). *Confronting racism: The problem and the response*. Sage.
- Erin.B, (2021.), *How the Black Power Protest at the 1968 Olympics Killed Careers*, Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.history.com/news/1968-mexico-city-olympics-black-power-protest-backlash>
- Gary. W, (2018). *How The 'Star-Spangled Banner' Became A Pregame Mainstay*. Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.wbur.org/onlyagame/2018/08/31/star-spangled-banner-national-anthem-1918-world-series>
- Hauser, C. (2016). Ruth Bader Ginsburg calls Colin Kaepernick's national anthem protest 'dumb'. *Retrieved on November, 21, 2016*.
- Heitner, D. (2016). Colin Kaepernick tops jersey sales in NFL. *Retrieved on November, 21, 2016*.
- Hoffmann, J., Nyborg, K., Averhoff, C., & Olesen, S. (2020). The contingency of corporate

- political advocacy: Nike's 'dream crazy' campaign with Colin Kaepernick. *Public Relations Inquiry*, 9(2), 155-175.
- Huntington, S. (1968). *Political Order in Changing Societies* (The Henry L. Stimson Lectures Series) Yale University Press.
- James. D, (2016.), *Colin Kaepernick chose to remain seated during the national anthem*, Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.sbnation.com/2016/8/27/12669890/colin-kaepernick-49ers-nfl-national-anthem-seated>
- Johnston, H., & Noakes, J. A. (Eds.). (2005). *Frames of protest: Social movements and the framing perspective*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Jordan. D, (2022.), *Colin Kaepernick works out with Raiders as door opens for potential NFL comeback*, Preuzeto: 14.09.2022 URL: <https://www.cbssports.com/nfl/news/colin-kaepernick-works-out-with-raiders-as-door-opens-for-potential-nfl-comeback/>
- Karimi, F., Shoichet, C. E., & Ellis, R. (2016). Dallas sniper attack: 5 officers killed, suspect identified. CNN.
- Kate. W, (2021). *From raised fists at the 1968 Olympics to taking the knee: A history of racial justice protests in sport* Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/07/olympics-racism-diversity-sport-radio-davos/>
- King Jr, M. L. (2012). Martin Luther King, Jr. quotes. *Retrieved March, 30*.
- Martin Luther King, Jr.. (n.d.). AZQuotes.com Preuzeto: 13.09.2022, *AZQuotes.com* URL: <https://www.azquotes.com/quote/158981>
- Michael. S, (2019.), *Football's "woke" moment is over*, Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.vox.com/the-highlight/2019/10/21/20921462/nfl-football-woke-colin-kaepernick-take-a-knee>
- Poniewozik, J. (2016). A killing. A pointed gun. And two Black lives, witnessing. *New York Times*.

- P.R. Lockhart, (2019). *Colin Kaepernick's collusion grievance against the NFL, explained*,
preuzeto:14.09.2022. URL: <https://www.vox.com/identities/2018/9/6/17820158/colin-kaepernick-eric-reid-collusion-grievance-protest-settlement>
- Redban, Bill. *Colin Kaepernick: The Inspirational Story of Football Superstar Colin Kaepernick*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014.
- Reskin, B. (2012). The race discrimination system. *Annual review of sociology*, 38(1), 17-35.
- Rorke, T., & Copeland, A. (2017). Athletic disobedience: Providing a context for analysis of Colin Kaepernick's protest. *FairPlay, Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte*, (10), 83-107.
- Schwarz, J. (2016). Colin Kaepernick Is Righter Than You Know: The National Anthem Is a Celebration of Slavery. *The Intercept*, 28.
- Sherratt, M. L. P. R. *The Colin Kaepernick Case*.
- Tivel, D. E. (2012). *Evolution: The universe, life, cultures, ethnicity, religion, science, and technology*. Dorrance Publishing.
- . Tom. K, (2016.), *Colin Kaepernick takes a knee during national anthem in San Diego and is booed*, Preuzeto: 14.09.2022. URL: <https://www.latimes.com/sports/nfl/la-sp-chargers-kaepernick-20160901-snap-story.html>
- Williams, D. R. (1997). Race and health: basic questions, emerging directions. *Annals of epidemiology*, 7(5), 322-333.